

De Geschiedenis van de Nederlandse Tennis Literatuur – Deel I

De tennissport arriveert in Nederland

De lawn tennissport arriveerde in Nederland omstreeks 1880; nog steeds is het niet mogelijk een preciezer tijdstip aan te duiden. Lawn tennis was in 1873 al gespeeld door de Engelsman Harry Gem, die met een vriend op een grasveld een soort tennis beoefende. Major Wingfield patenteerde echter in 1874 een totaal nieuw spel met het doel er geld mee te verdienen en verwierf dus eeuwige roem als de officiële uitvinder van de lawn tennis sport. Hij liet grote houten kisten fabriceren met als inhoud vier rackets, ballen, een net, lijnen, een meetlint en last but not least een spelregelboekje met regels. Deze werden al snel gewijzigd, toen bleek dat het niet alleen een populaire activiteit tijdens tea partys was, maar dat je ook erg leuk echte wedstrijden ermee kon spelen mits enkele onbruikbare regels vervangen werden. In 1887 werd het eerste grote toernooi gehouden; heden ten dage wordt dat toernooi nog steeds beschouwd als het hoogtepunt van het internationale lawn tennis: Wimbledon.

Waar en wanneer exact de eerste kist met tennisspullen nu in Nederland arriveerde blijft onduidelijk. Twee ingangen liggen het meest voor de hand. In Rotterdam kwamen veel Engelsen op bezoek vanwege het havenbedrijf en de daaruit voortvloeiende handelscontacten. In Den Haag was de ambassade van Engeland gevestigd wat tot de nodige diplomatieke bezoeken leidde.

Zeker is, dat in het begin van de jaren tachtig een redelijk aantal tennisclubjes is opgericht, waarvan het overgrote merendeel na een bepaalde periode ophield te bestaan, en waarvan dus geen gegevens bewaard zijn gebleven. Een enkel berichtje in een krant, of een verwijzing naar zo'n clubje is hiervoor het bewijsmateriaal. Enkele clubjes wisten zich in leven te houden en door te groeien. Voorbeelden hiervan zijn de Haarlemse Lawn Tennis Club (1885), de Haagse L.T.C. Leimonias (1887) en het Rotterdamse Victoria (een fusieclub, waarin L.T.V. Anglo-Dutch, opgericht in 1886, is opgegaan; het is overigens uit krantenberichten uit 1886 af te leiden, dat deze vereniging het eigen geboortjaar per ongeluk zeker een jaar te laat heeft genoteerd!). De Gorinchemse L.T.C. Ready beschouwt zich als oudste vereniging van Nederland, hoogstwaarschijnlijk ten onrechte. Het is wel aantoonbaar, dat er vanaf 1882 een militair tennisclubje heeft gespeeld, maar L.T.C. Ready werd juist enkele jaren later opgericht als burgerlijke tegenhanger. Enfin, voor dit verhaal is belangrijk te concluderen, dat aan het einde van de tachtiger jaren behoorlijk wat tennissende landgenoten waren, die zich afvroegen hoe je nou eigenlijk precies moest tennissen. Men sloeg naar balletjes, maar het resultaat was vaak niet al te best. Enige tijd is zelfs gedacht, dat de backhandslag verboden was. Het bleek dat buitenlanders, en met name Engelsen, het spel veel beter beheersten. De Nederlandse tenniswereld kreeg behoefte aan relevante informatie. Waar moest die gevonden worden?

Grote behoefte aan lesmateriaal

In 1892 werd in Scheveningen de eerste grote Sporttentoonstelling georganiseerd. Speciaal voor de gelegenheid werden ook twee asfalt tennisbanen neergelegd. Het toen gehouden toernooi, waar enkele Engelsen en een enkele Duitser aan meededen, wordt beschouwd als het begin van het internationale tennis in Nederland (1). Ter gelegenheid van dit heugelijke evenement werd het eerste Nederlandse schilderij met tennis relevantie tentoongesteld; de Haagse schilder J. L. Last beeldde een dame met racket af, met op de achtergrond een tennisveld, vermoedelijk op het eerste tennispark van Nederland op de Bataaf (2).

Tevens werd de allereerste Nederlandstalige publicatie uitgegeven met als onderwerp, hoe je moest tennissen. Bij gebrek aan Nederlandse experts moest een Duits lesboekje vertaald worden. Van het boekje van de hand van Louis Beneke moet er nog een enkel exemplaar bestaan; het is echter in geen enkele bibliotheek te vinden, en zelfs de belangrijkste tennisboeken verzamelaars in Nederlanden zijn niet in het bezit hiervan. In het jubileumboek van de Hellevoetsluise tennisclub "United Service" (1894) is een bladzijde afgedrukt, maar navraag leerde dat het heden ten dage onmogelijk is te achterhalen waar het boekje zich bevindt. De slotzin van deze bladzijde luidt: "Het genoegen van het spel ligt in eigen handigheid en vlugheid, die men tracht te verhogen, terwijl het bovendien geen schadelijke opwinding veroorzaakt, of zucht naar gewin opwekt." Ook de overige beschrijvingen van de tennissport lieten nog vele onduidelijkheden over, zodat de leergierige beoefenaar het maar weer zelf moest gaan uitproberen.

De eerste artikelen over de tennissport verschijnen

Het Sportblad is opgericht op 6 juni 1889. Het is het eerste weekblad, uitsluitend gewijd aan alle takken van sport. Al in het tweede nummer wordt een groot artikel over de lawn-tennissport geplaatst, van de hand van "K.", waarin deskundig verslag wordt gedaan van diverse wedstrijden in Engeland. De aandachtige lezer krijgt zelfs technische en tactische tips. Tevens wordt een bezoek gebracht aan de vier net aangelegde banen van De Bataaf in Den Haag, en enkele voorstellen tot verbetering van de uitloop concluderen het stuk. In het derde nummer de allereerste vergelijkende rackettest, waarbij de Ayres goed scoort. En zo krijgt de tennis sport op een uitstekende wijze structureel aandacht.

In 1898 schrijft Pim Mulier een artikel in het blad "Eigen Haard" over de tennissport met enkele niet onverdienstelijke pentekeningetjes van zijn hand. Hij tekende beter dan hij tenniste, want in deze sport behoorde hij bepaald niet tot de uitblinkers, ondanks dat hij betrokken was bij de oprichting van de Haarlemse L.T.C. De diverse kranten verschaften overigens niet veel meer informatie over de techniek van de sport, hooguit werd er bericht over de toernooien: de data daarvan, locatie en daarna weer de uitslagen zijn vaak terug te vinden. Zo heeft ook de latere voorzitter van de tennisbond, Broese van Groenou, in het begin van de twintigste eeuw enkele jaren het correspondentschap over de tennissport gevoerd in de Revue der Sporten.

Van de Wall, de eerste Nederlandse tennisauteur

In het begin van de twintigste eeuw was het de op 17 april 1886 geboren Delftse student Marinus E. van de Wall een doorn in het oog, dat er over zijn geliefde sport niet meer op de Nederlandse tenniswereld toegespitste informatie beschikbaar was. Hij besloot in eigen beheer een boek uit te geven, waarin hij alles wat hij van de tennissport wist zou vertellen. De fraaie

uitgave bekostigde hij door zo veel mogelijk advertenties te plaatsen; het zou best kunnen zijn, dat hij zelfs enige winst maakte, want ook de tweede en derde druk gaf hij in eigen beheer uit. In het najaar van 1905 zag zijn boek het licht. Het bevatte beschrijvingen van alle relevante aspecten, van technische tips tot tactische wetenswaardigheden. Het meest bijzondere hoofdstuk behandelde een kritische evaluatie van circa veertig vaderlandse tennisspelers en – speelsters. De sterke en zwakke punten werden opgesomd, en tevens gaf Van de Wall een prognose betreffende hun carrière ontwikkeling. Het is een leerzaam hoofdstuk uit historisch oogpunt, maar blijkbaar werd het hem niet door iedereen in dank afgenomen, want in de volgende drukken zien we dit type informatie niet meer terug komen.

En passant wordt Van de Wall in 1907 medewerker voor de lawn tennissport bij “De Revue der Sporten” onder redactie van Leo Lauer.

In de luxueuze en uitgebreide derde druk 1908 van zijn boek, weer een fraaie uitgave met harde kaft, wijdt hij een extra hoofdstuk inclusief portret met rouwrand aan de op dertigjarige leeftijd overleden Karel Beukema. “Ongeveer vijf jaar geleden was Beukema op zijn hoogste punt. Hij speelde toen zoo, dat hij eens van Doherty (Wimbledon kampioen, Th.B.) met 6-4 6-4 verloor en dat is zeer mooi als men in aanmerking neemt dat Doherty wereldkampioen was en zijn geheele leven niets anders deed dan tennissen, terwijl Beukema zijn vrije tijd aan die sport besteedde.” Van de Wall neemt zijn taak als tennisauteur zo ruim op, dat hij zelfs een lieflijke pianocompositie opneemt in zijn boek. “Lawn Tennis” heet het stukje, gecomponeerd door de Zweed Wilhelm Peterson-Berger. Het is een romantisch pareltje en komt nog steeds voor op het repertoire van menig Scandinavische pianist.

Nog eenmaal brengt Van de Wall zijn boekje in 1911 in eigen beheer uit. Wegens de kosten is het een eenvoudige uitgave, met op de omslag een tennisspeler afgebeeld in tweekleurendruk. Het zal niet de laatste druk blijken te zijn. Uitgeverij Sijthoff speelt in 1926 in op de tennishausse in Nederland, en Van de Wall bewerkt zijn boekje weer eens opnieuw. Hij zal dat blijven doen. In 1957 geeft H. P. Leopold’s Uitgeverij de zesde druk uit, en in 1959 de zevende. Zo kan een auteur nog lang plezier hebben van zijn inspanningen! Van de Wall is diverse jaren bestuurslid geweest van de Bataafse Lawntennisbond; hij vestigde zich in Wassenaar als architect van landhuizen.

Intussen waren er beduidend meer boeken over de tennissport verschenen.

In de Sportbibliotheek Baarn, Uitgeverij J.F. van de Ven, verscheen omstreeks 1910 als vierde in de reeks het boekje “Lawn Tennis, De Regels en Nog Wat”, geschreven door het pseudoniem Tennisser. Omstreeks diezelfde tijd verscheen bij Uitgeverij Kluitman te Alkmaar het boekje “Handleiding voor het Tennisspel” van de hand van J. Webster. Helaas zijn voor deze boekwerkjes exacte publicatiedata niet te vinden en moet het tijdstip van verschijnen uit de context afgeleid worden.

De N.L.T.B. als uitgever

De in 1899 opgerichte Nederlandse Lawn Tennis Bond publiceerde het eerste jaarboekje in 1914; het tweede verscheen in 1916, het derde in 1917. Daarna nog één in 1920 en in 1921, maar pas vanaf 1927 volgt een aanhoudend reeks tot 1943.

In deze eerste jaarboekjes treffen we behalve de advertenties de wedstrijdprogramma's aan, de competitie indeling, artikelen, ingezonden brieven en verhalen van o.a. Top Naeff en Cyriel Buysse, bekende auteurs uit die tijd. Willy Sluiter was de vaste leverancier van illustraties, zodat deze zeldzame boekwerkjes een erg leuk beeld geven van de sfeer in die tijd.

In deze periode na de eerste wereldoorlog ontwikkelde zich het peil van het herentennis zich zodanig, dat in 1920 voor het eerst werd ingeschreven in het toernooi om de Davis Cup met direct al de nodige successen. Met spelers als Arthur Diemer Kool en Kick van Lennep versloegen we de favoriet geachte Zuid-Afrikanen en Nederland plaatste zich in de internationale kijker. De vraag naar meer informatie nam toe, naarmate meer mensen de zo in de belangstelling staande tennissport gingen beoefenen.

De periode Scheurleer

Gerard Scheurleer was in het eerste decennium van de twintigste eeuw niet alleen de nummer drie van Nederland en menigvuldig dubbelspelkampioen, maar ook in het bezit van een dermate grote hoeveelheid schrijftalent, dat er in totaal een viertal invloedrijke boeken van zijn hand verschenen. Het eerste is gedateerd in 1921. Samen met zijn vriend Diemer Kool schreef hij het eerste echte Nederlandse standaardwerk met de fantasieloze titel "Lawn Tennis". De inhoud straalt beduidend meer deskundigheid uit dan de goedbedoelde uitgaven van Van de Wall.

In de tweede druk van 1924 wordt echter ineens de naam van Scheurleer's co-auteur weggelaten. Wat was er gebeurd? De uitleg van Scheurleer in zijn nieuwe voorwoord was waarschijnlijk onvolledig: hij stelde dat hij het boek eigenlijk alleen geschreven had, en achtraf samen met Diemer Kool de materie had doorgenomen. Het was dus niet nodig diens naam opnieuw te vermelden.

Er was vermoedelijk meer aan de hand. Er waren spanningsvelden ontstaan tussen de Davis Cup captain Scheurleer en zijn voormalige pupil. Diemer Kool had namelijk inmiddels de zijde gekozen van Van Lennep in een conflict tussen Scheurleer en Van Lennep, zodat Scheurleer uiteindelijk moest aftreden als captain. En dat terwijl Scheurleer, die zijn been in 1921 had verloren bij een afschuwelijk motor ongeluk, zich met hart en ziel op het coachen had gestort. Hij onderhield contacten met de besten ter wereld en met name met menigvuldig Wimbledon kampioen "Big" Bill Tilden was de relatie zeer vriendschappelijk. Was dat ook omdat zij een gemeenschappelijke bovenmodale interesse koesterden voor tennissende knapen? Eén van de dochters van Arthur Diemer Kool maakte in 2006 in een gesprek gewag, dat haar vader de belangstelling, die de zes jaar oudere Scheurleer nadrukkelijk voor de zestienjarige Diemer Kool toonde, als zeer knellend had ervaren.

Scheurleer en Tilden hadden meer gemeenschappelijk. Ook Bill Tilden publiceerde vele boeken, zelfs in romanvorm. In die gevallen ging het dan ook vaak over een combinatie van twee van zijn favoriete onderwerpen: sportieve jongens, die graag tennis speelden. Scheurleer beperkte zich gelukkig tot de vastlegging van zijn visie op met name de mentale kanten van de wedstrijdssport. Titels als "Doen en Denken" (Van Nijgh en Dittmar, 1943) en "Hand, Hoofd en Hart" (Van Nijgh en Van Dittmar, 1945) zijn daar de bewijzen van, afgezien van het basisboekje "Lawn Tennis" uit 1941. Met een haast filosofische inslag leert hij de lezer over de mysterieuze krachten in de tennissport.

Vreedenburg, de hoofdredacteur

Hoewel Scheurleer altijd met licht *dédain* neerkeek op Vreedenburg, omdat deze geen goed tennisspeler was, verdient Cornelis Vreedenburg beslist een ereplaats in de galerij van vooroorlogse propagandisten voor de tennissport. In 1922 werd een maandblad opgericht, dat ging dienen als bondsorgaan, aanvankelijk samen met de Golfbond. "Lawn Tennis en Golf" luidde de toepasselijke titel van dit blad. Scheurleer was natuurlijk het belangrijkste redactielid, maar in zijn kielzog ontwikkelde mederedactielid Vreedenburg zich tot veelzijdig tennisauteur. In 1925 werd het blad omgedoopt tot "Lawn Tennis" en moest de golfsport naar een ander medium op zoek. Vanaf die tijd mag Vreedenburg beschouwd worden als hoofdredacteur. Deze functie zou hij blijven bekleden tot 1962. Hij beschikte over een scherp analytisch inzicht in het wedstrijdverloop en een soepele pen, zodat hij vele boeiende verslagen produceerde.

Het hoofdstuk over de tennissport in het Nationaal Sport Gedenkboek, samengesteld door H. A. Meerum Terwogt, G.J. Nijland en L. Lauer (1927), was van zijn hand, evenals dat over lawn tennis in de Olympische Spelen in een boek over die Spelen, dat in 1928 te Amsterdam verscheen.

Van zijn hand verscheen bovendien een haast onafzienbare reeks boekwerkjes met titels als "Lawn Tennis" in de serie Sport en Spel (1929), "Succes in Tennis" (1933), "Leidraad voor de Tennis Scheidsrechter" (1938) en na de oorlog "Begin Uw Tennis Goed" (1950 e.v.), die alle vele malen herdrukt werden.

Geschiedschrijving

Een belangrijk stuk geschiedschrijving, echter met enige onjuistheden, verscheen in 1924 ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Bond. De secretaris van de N.L.T.B. Hoyte Veder wilde graag de geschiedenis daarvan vertellen, maar het lukte hem niet daarvoor de nodige financiering uit de Bondskas te verwezenlijken. Gelukkig was Uitgeversmaatschappij Van Loghum Slaterus & Visser bereid het boek uit te geven. Hij opent zijn boek met het oudste wedstrijdprogramma dat in het archief van de Bond aanwezig is: dat van een tweedaags tournament dat gehouden werd op de Terreinen van de Bataaf te Den Haag op zaterdag en zondag 28 en 29 september 1889.

Het boek bevat uitvoerige beschrijvingen van de belangrijkste toernooien met alle hoofdrolspelers en is als zodanig voor de historisch geïnteresseerde tennisliefhebber een belangrijk document.

Dit geldt ook voor de jubileumboeken, die de twee belangrijkste verenigingen van Nederland in de periode voor de tweede wereldoorlog lieten verschijnen. De eerste was het Gedenkboek van de Amsterdamsche Lawn-Tennis Club D.D.V., dat in 1929 verscheen ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan. De tweede, ditmaal ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan was geproduceerd door de H.L.T.C. Leimonias in 1938. Vanzelfsprekend moet ook het door Vreedenburg geschreven "Veertig jaar N.L.T.B." in deze reeks worden meegenomen.

Vertaalde werken

In de twintiger en dertiger jaren verschenen natuurlijk meer belangrijke boeken, echter het betrof dan wel vertalingen van topspelers en speelsters. De leerboeken van Bill Tilden, Suzanne

Lenglen en later Dorothy Round, Elsworth Vines en Mercer Beasley vonden gretig aftrek onder de vaderlandse liefhebbers. Onze Nederlandse toppers als Kea Bouman en Henk Timmer bezaten helaas niet voldoende schrijverstalent.

Pas na de tweede wereldoorlog zouden boeken verschijnen, waarin hoofdstukken aan hun prestaties werden gewijd. Biografieën van tennisspelers waren ook in het buitenland schaars. In Engeland verscheen in 1916 een boekje ter nagedachtenis aan de grote Wimbledonkampioen Anthony Wilding, die in de loopgraven bezuiden Lille om het leven was gekomen. Bill Tilden publiceerde in de jaren dertig zijn memoires; veel meer oogst was er niet.

De Nederlandse tennisliteratuur van voor 1940 is derhalve van beperkte omvang, zeker vergeleken met die van grote tennislanden als Groot Brittannië en de U.S.A. Vergeleken echter met de meeste Europese landen, Duitsland en Frankrijk uitgezonderd, slaan we geen slecht figuur.

Theo Bollerman

